

PRESENTACIÓ

Aquest volum miscellani dedicat a «La Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya Medieval», que segueix al volum publicat l'any 1982 sobre «Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya», recull una sèrie d'articles realitzats per professors i ex-alumnes dels Departaments d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, de l'Estudi Universitari de Lleida i de la Facultat de Lletres de Tarragona, que se senten units, pels mètodes escolars de treball, a l'Institut d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, de la qual tots procedeixen. Gràcies a un Ajut a la Investigació, atorgat pel Rectorat de la Universitat de Barcelona els anys 1983 i 1984, és possible ara d'imprimir els resultats de les investigacions en curs, que formen part d'un programa més ampli, de recerques d'Arqueologia Medieval, del qual oferíem un primer esbòs en apuntar els títols dels Annexos d'Arqueologia Medieval que hauran de seguir al present, dedicats a nuclis d'hàbitat i de defensa, i a esglésies i monestirs, respectivament.

No ofereix aquest llibre una síntesi dels coneixements assolits sobre les ceràmiques grises medievals, car aquesta síntesi ens sembla prematura pel poc nombre d'estacions excavades fins ara i degudament publicades. Presentem aquí uns treballs preparatoris, monogràfics, que fan referència a les esmentades ceràmiques grises (*les menys estudiades fins ara*), procedents d'excavacions realitzades per membres de la nostra escola, i altres treballs que fan referència a les, no menys oblidades de la bibliografia, terrisses populars d'època medieval. Als uns i als altres caldrà sumar-ne molts d'altres, abans que hom pugui realitzar un bon estudi de conjunt de les ceràmiques d'ús comú a la Catalunya Medieval. No obstant això, confiem que aquest conjunt de treballs contribuirà a un coneixement més bó d'aquests tipus de ceràmiques, que esperonarà als recercadors a investigar-les millor, tot i que moltes vegades no constitueixin peces vistoses dignes de figurar a les vitrines dels museus; i que despertarà l'interès de les persones cultes per unes peces ben poc apreciades pel colleccionisme, però que formaren part de les llars dels nostres avantpassats i constituïren un element necessari i usual en la seva vida quotidiana.

Com en el volum anterior, també en aquest Manuel Riu i Jordi Bolòs han escrit unes «Observacions metodològiques, esquemes descriptius i fitxes de treball», aquesta vegada destinades a l'estudi de la ceràmica. Creiem que treballs d'aquest tipus poden ésser útils als estudiants universitaris i que cal intensificar-los. A continuació, Eduard Riu i Barrera examina en l'estudi «D'algunes formes de terrissa alt-medieval barcelonina», les característiques de les peces de l'Alta Edat Mitjana, de tradició antiga, moltes d'elles espatulades, que hom conserva als magatzems del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, bo i senyalant-ne procedències i paral·lels.

Prim Bertran, en «Les ceràmiques grises de Sant Pere del Pedrís», emmarca el jaciment entre el primer terç del segle XII i les darreries del XV, estudiant-ne els materials ceràmics, minuciosament. Jordi Bolòs i Lurdes Mallart ens presenten també «La ceràmica grisa de la granja cistercenca d'Ancosa», datable entre la segona meitat del segle XII i la fi de l'Edat Mitjana, mostrant igualment la seva varietat i peculiaritat de les vores, bases, anses, becs i brocs, gruixos, pastes, decoració, etc. Immaculada Ollich examina «Formes i decoració de la ceràmica grisa medieval procedent del jaciment de l'Esquerda», a Masies de Roda de Ter, ampliant les notícies presentades al Col·loqui de Valbonne, i oferint l'inventari de noves cassoles, olles, gerres i una curiosa peça: una paella, probablement del segle XIII, que no degué ésser freqüent a casa nostra encara en la dita època.

J. Ignacio Padilla resumeix els resultats de la seva recent tesi doctoral en «Contribución al estudio de las cerámicas grises catalanas: el taller, hornos y producción de Casa-en-Ponç (Berga)», oferint-nos els resultats de l'excavació d'aquest taller, excepcional fins ara, no obstant la seva descoberta en el ja llunyà 1958, i avui completament destruït per una urbanització, i de l'estudi de les peces de tres dels seus forns que, com la major part dels materials, conserva el Museu Arqueològic de Barcelona.

Manuel Riu presenta «La ceràmica popular barcelonina del segle XIV. Aportació a l'estudi de les seves formes i marques», basant-se en les peces senceres conservades al Museu de la Basílica de Santa Maria del Mar i procedents de les seves voltes gòtiques. Joan-F. Cabestany sintetitza en «Ceràmica de Manresa (segle XIV)» les conclusions del llibre, avui introbable, sobre aquesta ceràmica, escrit en col·laboració amb la seva esposa Francesca Riera, i amb el mateix títol. Francesca Riera, dissortadament desapareguda en plena joventut, fou col·laboradora constant i abnegada en les tasques arqueològiques del Departament, a Catalunya i a Andalusia. Sigui la publicació avui d'aquest darrer treball conjunt com un homenatge al seu record.

L'Equip Broida, que coordina Teresa-Maria Vinyoles, format per ex-alumnes del Departament, ens mostra «Els atuells de terrissa a les llars barcelonines vers l'any 1400» com un reeixit anticipament de les possibilitats de la recerca arxivística i del buidatge d'inventaris per aconseguir fonts arqueològiques que ens per-

metin conèixer aspectes valuosos de les ceràmiques, com el dels noms amb què eren conegudes, capacitats i preus o bé els usos a què eren destinades les peces. Finalment, Manuel Riu clou el volum amb una «Bibliografia útil per a l'estudi i classificació de la ceràmica popular medieval», que hom podria ampliar a l'àmbit de tot el Nord d'Àfrica, des del Marroc fins a Egipte.

El present volum miscellani vol ésser també una contribució als estudis de la terrissa popular que s'estan realitzant arreu. Els dos Col·loquis Internacionals de Ceràmica Medieval de la Mediterrània Occidental celebrats fins ara, el primer a Valbonne, de l'11 al 14 de setembre de 1978, i el segon a Toledo del 2 al 7 de novembre de 1981, han permès d'avançar molt en el camp de les terrisses populars, que presentava greus problemes als estudiosos. Dissortadament, però, els treballs del segon d'aquests Col·loquis romanen encara inèdits. Esperem que ben aviat puguin veure la llum, com els del Primer Col·loqui, que amb tant d'encert dirigí la professora Gabrielle Démians d'Archimbaud i foren publicats pel Centre National de la Recherche Scientifique (París, 1980). Els treballs de l'esmentat Col·loqui han constituït una aportació essencial al coneixement del tema. El Segon Col·loqui, que tingué lloc amb èxit a Toledo, es veié acompanyat d'una important exposició de peces de ceràmica medieval, aportades per diversos museus i col·leccionistes, que fou un autèntic esdeveniment, car hom podia veure reunides, per primera vegada, moltes peces excepcionals i fer-ne un estudi comparatiu, malgrat fos sols recorrent amb la mirada les vitrines. Però, dissortadament també, el catàleg d'aquesta exposició de les ceràmiques hispàniques medievals no s'ha publicat, desaprofitant una magnífica ocasió de tenir reunit i inventariat un corpus gràfic d'uns materials excel·lents i ben poc coneguts.

Mentre esperem veure ben aviat les realitzacions editorials del Col·loqui de Toledo i la seva Exposició, fonamentals per als estudiosos de les ceràmiques hispàniques, no podem menys que recordar que a Toledo es presentaren unes bases serioses per a l'adopció d'una nomenclatura o terminologia que fos vàlida universalment, o bé per a la descripció de les formes (obertes o tancades), dels contenidors (de líquids, semilíquids o sòlids), de les tècniques (torns lents i ràpids), del tipus de brunyit, espatulat, vernissat, segellat, etc., a la vegada que hom propugnava la recerca de la terminologia usada en l'època medieval per a designar els objectes, que hom discutia l'ús de mots com *verdugones* o *cuerda seca* (total o parcial) i que hom donava orientacions pràctiques per a la descripció analítica de les peces.

Hom parlà a Toledo de la creació d'una Comissió Internacional i de Comissions Nacionals, amb els corresponents secretariats, per la preparació dels successius Congressos i hom espera que, després dels Congressos de França i d'Espanya, el proper, a celebrar del 8 al 13 d'octubre de 1984 a Siena, Pisa i Faenza (Itàlia), acabarà de consolidar aquest desig de treballar a l'uníson un tema cabdal per al progrés de l'Arqueologia Medieval.

Les ceràmiques hispanes d'època visigoda de Piña de Esgueva, les de la necròpolis de Simancas, o bé les del País Valencià, foren de nou reexaminades en diverses comunicacions. José Aguado Villalba, Manuel Casamar i Fernando Valdés estudiaren la ceràmica de *cuerda seca* establint precisions que caldrà tenir molt presents en el futur, així com les observacions de Guillem Rosselló Bordoy i de Ramon Bohigas. Les troballes de Toledo i de la Alcazaba de Badajoz, datables entre els inicis del segle XI i els inicis del XII, i la expansió des de Còrdova (assenyalada per André Bazzana), o l'anàlisi dels motius ornamentals de la ceràmica Omeia fet per Araceli Turina, assenyalant la procedència de l'Orient Llunyà, i l'estudi dels peixos i ocells en la ceràmica medieval espanyola per Pedro J. Lavado, en un intent d'interpretar llur simbologia, són uns altres punts que cal recordar. Molts treballs personals, com els de Rafael Azuar o de Carlos de la Casa, foren degudament valorats.

Les representacions de peces de ceràmica en la miniatura del segle X que mostra Enrique Domínguez, o bé la representació d'un forn de tiratge vertical de ceramista, amb la cambra de foc sostinguda per una columna central, que oferí J. A. Millán en una de les miniatures dels *Beatos* datable vers el 970, són mostres de les possibilitats que ofereix l'aportació de les fonts gràfiques a un més bon coneixement de la ceràmica. Segells i marques han de permetre també identificar els tallers i els terrissaires.

El repàs que féu Zozaya de les ceràmiques estrangeres trobades a Espanya des del segle X al XV, les aportacions de Valdés i Lavado a l'estudi de les llànties califals de ceràmica, la presentació dels materials de Vascos per Ricardo Izquierdo, i les no menys interessants ceràmiques de Niebla per Lauro Olmo, les de Càdiz i el seu entorn per Juan Abellán, Manuel Espinar i Ramon Corzo, les de Lorca per Remedios Amores, i les andaluses per Acién. Josep Giralt aportà les ceràmiques grises, del Castell Formós de Balaguer, i Jordi Bolòs les peces del mateix tipus del Museu de Manresa, procedents de Sant Marçal de Relat i de l'església del Carme. Guillem Rosselló Bordoy i Margarida Rosselló Pons parlaren de les ceràmiques musulmanes de Mallorca, i J. Navarro de la esgrafiada andalusa, Esther Loyola de la de Nájera, Josefina Andrio de la pintada de Castrojeriz, Ramon Bohigas de la de Cantàbria, Joan-F. Cabestany de la catalana de Prenafeta i de Manresa, Isabel Álvaro de la d'Aragó, i Jaume Barrachina de la valenciana a la Catalunya del segle XV.

Hom pogué admirar a Toledo, el 1981, els avenços fets en els coneixements dels tallers dels terrissaires i dels forns medievals, gràcies a Jacques Thiriot, i als resultats de les anàlisis de les argiles provençals fetes per M. Picon i per Gabrielle Démians d'Archimbaud, que permeten formar tres grups ben diferenciats amb les peces importades a Provença. O bé les ceràmiques espanyoles localitzades a les esglésies de Pisa per Gabriela Berti, les trobades a Sardenya per Hugo Blake, les de la zona de l'Adriàtic per Nepoti, les dels Països Baixos per John

Hurst, i tantes d'altres que, des del Marroc a Egipte i des de Sicília a la resta d'Itàlia, a Alemanya i a Anglaterra, ens parlen d'una extraordinària activitat comercial desenvolupada des del segle XIII i principalment els segles XIV i XV.

I amb tot això no hem fet pas esment, ni de bon tros, del que representà el Colloqui de Toledo de l'any 1981.